

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säntti, Joonas

Title: Liukkaita rajatiloja

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Säntti & Kirjallisuudentutkijain Seura, 2019

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säntti, J. (2019). Liukkaita rajatiloja. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain, 16(3), 101-103. <https://doi.org/10.30665/av.84568>

Liukkaita rajatiloja

Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm (toim.): *Veteen kirjoitettu: Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS, 2018, 394 s.

Veden merkityksiä käsittelevän artikkelikokoelman johdannossa korostetaan akvaattisen ja inhimillisen vuorovaikutusta: vesistöt eivät ole pelkästään kirjoituksen kohteita tai kaunokirjallista miljööttä, vaan ne vaikuttavat kirjoittamiseen, poetiikkaan ja inhimilliseen mielikuvitukseen. 2000-luvulla tutkimuksen tarpeellisuutta taustoitetaan virtausten sijaan käänneretoriikan kautta, joten lukija kohtaa nopeasti esimerkiksi spatiaalisen käänteen. Sen kautta korostetaan fyysisen ja kulttuurisen todellisuuden tarkastelun erottamattomuutta. Ekokriittinen painotus tulee selväksi, kun toimittajat korostavat veden alati kasvavaa poliittista, materiaalista ja ekologista merkitystä. Kirjallisuuden ohella tutkimukselle annetaan tehtävä veteen liitettyjen käsitysten rikastamisena ja ympäristösuhteen uudelleen ajatteluna.

”Tekstienvälisyys on myös vesienvälisyyttä”, tiivistävät toimittajat johdannossaan. Ensimmäisestä artikkelista lähtien teoksessa korostuvatkin kirjallisuushistorialliset kerrostumat. Näiden tekstien vesistöt ovat hyvin mytologisia, symbolisia ja allegorisia. Artikkeleissa käsitellään vettä yleensä teemojen ja motiivien, trooppien ja metaforien tasolla, ja painotus on vahvasti kertovassa proosakirjallisuudessa. Niinpä veden fyysinen tilallisuus tai siihen mahdollisesti liittyvät affektit näkyvät vähemmän kuin erilaiset metaforiset ja filosofiset traditiot. Painotus on kirjallisuudentutkimuksessa luonteva, ja usein samat kertomusrakenteet esiintyvät myös laajemmassa kulttuurikeskustelussa. On kuitenkin syytä kysyä, vastaako kokoelman sisältö johdannon korostamaan ”uudenlaisen” vedestä kirjoittamisen tarpeeseen. Kalastelevatko tutkijat sittenkin tutun muotoisia merkitysrppäitä turvallisen tekstuaalisissa virroissa?

Veteen kirjoitettu sisältää 15 artikkelia, jotka on jaettu tasalukuisesti kolmeen osioon: ”Veden rajatila ja rajan ylitykset”, ”Veden metafysiikka, etiikka ja esteetiikka” sekä ”Vesi ja modernisaatio”. Artikkelien aiheissa, teoreettisissa taustoissa ja lukutavoissa on kuitenkin merkittäviä yhtäläisyyksiä myös osioiden välillä. Niissä vuorottelevat yleiskatsaukset ja yksittäisiin tekijään tai kirjoihin tarttuvat artikkelit. Lieven Ameelin artikkeli Helsingin kaunokirjallisista rannoista liminaalitiloina vyöryttää kuin maininkina erilaisia trooppeja lukijan ihailtavaksi. Laaja ja vaikuttavaa lukeneisuutta osoittava esimerkkijoukko voi toisaalta olla kirjoituksen ongelma, koska tulkinta jää ristiriitoja korostavaksi luetteloksi. Tässä mielessä kiinnostavampi on Markku Salmelan valikoituihin merenrantakatkelmiin tarkentava artikkeli, jossa rannan poetiikkaa pohditaan (oikein)havainnoimisen vaikeutta korostavien kohtausten kautta.

Yksittäisiin tekijöihin keskittyvissä artikkeleissa korostuu veden merkitys kirjailijan esteettisten ihanteiden ja maailmankatsomuksen kannalta. Liisa

Steinby ja Markku Lehtimäki kirjoittavat raskaan sarjan modernisteista, Thomas Mannista ja Ernest Hemingwaysta. Tutkimuksen kyky tuottaa yllättäviä uudelleen jäsennyksiä tulee jälleen ilahduttavasti todistetuksi: Mannin sisämaan vuoristoraparantolaan sijoittuvaa *Taikavuorta* voisi lukea myös merikirjallisuutena.

Artikkeleissa ei esitellä erityisen uutta teorian muodostusta tai lukutapoja koskevia keskustelunavauksia. Siru Kainulainen tosin pohtii pinnanalaisia merkityksiä etsivän symptomaattisen tulkinnan ja viime vuosina teoretisoidun, ilmeisemmin näkyvään ja materiaaliseen keskittyvän ”pinnan lukemisen” (*surface reading*) mahdollisuuksia runotekstien analyysissä. Vastakkainasettelun sijaan tutkija tarjoaa sekä-että-mallia, mikä on varmasti järkevää, joskaan ei täysin ennenlukematonta. Erilaiset lukutavat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan niitä voi hyvin käyttää risteävästi ja toisiaan ruokkivasti, onhan nykyrunouskin usein allegorista ja pinnanalaista tulkintaa edellyttävää.

Myös kokoelman selkeimmin ekokritiikkiin liittyvissä artikkeleissa korostuvat veden symboliset ja allegoriset merkitystasot. Mika Perkiömäki tarkastelee Valentin Rasputinin luonnonfilosofista proosaa, jossa elävä jokivesi kuolee keinotekoiseen patoon hukutettuna, ja jossa matkanteko vesireittiä pitkin on myös henkistä muutosta ja siirtymää. Toni Lahtinen käsittelee artikkelissaan Aino Kallaksen Titanic-aiheisten novellien kokoelmaa *Seitsemän* (1914), jossa vain kahden vuoden takainen suuronnettomuus saa symbolismille ominaisesti kosmiset mittasuhteet. Inhimillinen katastrofi on erityisasemassa tekniikan mahtia haastavana modernina myytinä, jota Lahtinen lähestyy laajempien kirjallisten toposten kautta: meri näyttäytyy ”iäisyytenä”, ”erämaana” ja ”paratiisina”.

Uudemman kirjallisuuden merkitystasoja avataan usein intertekstuaalisuutta korostavan tulkinnan kautta. Esimerkiksi Tintti Klapuri käsittelee oivaltavasti Tatjana Tolstajan novellin moniulotteisesti parodista suhdetta Pushkinin ja Ahmatovan klassisiin pietarilaisteksteihin. Hanna Meretoja puolestaan kytkee englantilaisen Jeanette Wintersonin ja suomalaisen Emmi Itärannan romaanit woolfilaiseen modernismiin, koska vesi elementtinä liittyy niissä yhtenäisen kertomusmuodon ja realistisen representaation logiikan vastustamiseen. Virtaavan veden temaattinen käsittely olisi näin sidoksissa fragmentaariseen ja lyyriseen kerrontaan – kiinnostava ajatus, joka voisi saada tukea esimerkiksi feministisestä genreteoriasta.

Kokoelma muistuttaa pätevästi kontekstualisoimisen tarpeesta. Kadonneeseen yhteisöllisyyteen tai viattomuuden aikaan kurottava nostalgia saa kirjoituksen paikasta ja ajasta riippuen hyvin erilaisia sävyjä. Suljetussa kommunistisessa yhteiskunnassa vapaana virtaava vesi esitettiin usein vaarallisesti rajoja uhkaavana tai sankarillisen insinööritaidon hallitsemana ja patoamana. Erittäin kiinnostavia ovat myös erilaisten ympäristötekstien kytkökset nationalismiin ja kolonialismin perintöön.

Postkolonialismiin kytkeytyvissä artikkeleissa vedenranta ja matkanteko vesireittejä pitkin tulkitaan myös vähemmistöidentiteettien uudelleen synty-
misen ja poliittisen yhteisöllisyyden vahvistumisen tiloina. Pirjo Ahokas esittää
ekofeministisen luennan Linda Hoganin romaanista, jossa naisten hyväksi-
käyttö ja luonnon hyväksikäyttö risteävät. Kuvatessaan intiaaninaisten läheistä
luontosuhdetta romaani korostaa ekofeministien tapaan ”feminiinisyyden
ja luonnon välistä kytköstä nostamalla esille sen myönteisen puolen”. Ahokas
mainitsee lyhyesti artikkelissaan ekofeminismin kritiikin, mutta ei nosta
ongelmaksi essentialistista tapaa yhdistää naishahmot Naiseuteen. Saattaako
tutkijakin hieman romantisoida vähemmistöjen hengellistä luontoyhteyttä
ja samalla yliyksinkertaistaa vastakohtaista länsimaista ajattelua? Poliittisesti
painottuneissa artikkeleissa luotetaan kuin itsestään selvyytensä kirjailijan
aseman ja teoksen radikalismien väliseen yhteyteen. Niinpä erilaisten ihmistä
”luonnollistavien” metaforien poliittinen toimivuus tai vaarallisuus sidotaan
ensisijaisesti siihen, kuka niitä esittää.

Yleisesti artikkeleissa toistetaan veden monitulkintaisuutta, tiloihin liit-
tyvien konnotaatioiden liukkaita ja liikkuvuutta. ”Vesi on muuttumisen
elementti, rajatilan topos” (Rosenholm, 50), se ”symboloi jatkuvaa muutosta”
(Ahokas, 334) tai toimii ”pysyvän muuttuvuuden paradoksaalisena metaforana”
(Turunen, 360). Michelle Cliffin romaanien valtameri on Kaisa Ilmosen queeristi
tulkitsemana ”virtaavien halujen paikantumattomuutta”, jossa normatiivinen
järjestys väliaikaisesti hajoaa. Useassa artikkelissa meri, joki ja vesistönranta
näyttyy sekä elämän että kuoleman lähteenä tai niiden vertauskuvallisena
esityksenä. Jos kirjan lukee yhtenä kokonaisuutena, saattaa näiden moni-
tulkintaisuutta korostavien yleistysten määrä tuntua jo tutkimuksen antia
vesittävältä. Yksittäisten tekstien tulkintana, teemojen esittelynä sekä tietysti
utelaisuuden herättäjänä kokoelma kuitenkin toimii hienosti.

Joonas Säntti